

CRONICĂ

EX LIBRIS

Crișu Dascălu

Într-un preambul la Simpozionul „Istorie și multiculturalitate în Banat”, am avut ocazia să mă refer la două cărți recent apărute, pe care le-am considerat simptomatice pentru efortul autorilor lor – remarcabili oameni de cultură ai Banatului – de a reînvia, în beneficiul nostru, al celor de astăzi, momente semnificative din trecutul neamului românesc. Dacă las să urmeze textele prezentate atunci este pentru că valoarea cărților respective mă îndreptățește să o fac.

* * *

Cartea despre care voi vorbi în această seară are exact vârsta mea: a apărut în anul 1941, care este și anul nașterii mele. Faptul că suntem, de atâta vreme, contemporani îmi stârnește sentimente confraterne față de ea și de filială prețuire față de cel care a scris-o.

Reeditarea ei se datorește strădaniilor domnului acad. Păun Ion Otiman. Spun *strădani*, pentru că știu, din mai vechi discuții cu Domnia Sa, despre această nobilă intenție, a cărei materializare a trebuit să fie, din varii motive, mereu amânată. Tenacitatea cu care a dus la bun capăt dorința are o dublă motivație: pe de o parte, sentimentul de datorie a intelectualului bănățean adevărat față de un proiect rămas, deocamdată, în starea lui originară: scrierea unei *Istории a Banatului* și, pe de altă parte, sentimentul de datorie pe care urmașul în linie dreaptă a grănicerilor almăjeni îl nutrește față de șirul celor care l-au precedat. Cum se vede, cele două motivații converg în cele din urmă, căci istoria grănicerilor bănățeni este, în mod natural, o parte a istoriei întregii provincii.

Întâmplarea, o fericită întâmplare, a făcut să-mi amintesc de autorul cărții atunci când, citind volumul de *Corespondență* a lui Aurel Cosma Jr, în vederea prefațării lui, am dat în mai multe rânduri peste epistole ale lui *Toni* către *Fratele Aurel*, forme ce dovedesc prietenia care i-a legat pe cei doi.

Între aceste scrisori, sunt câteva care se referă explicit la cartea de față și la destinul pe care autorul ei ar fi dorit să i-l imprime. Ele acoperă intervalul dintre 10 octombrie 1969, când acesta îi comunică destinatarului că i-a trimis exemplarul promis din lucrare, și 25 decembrie 1972, când i se restituie exemplarul anexat la oferta făcută Editurii Facla.

Pe scurt, este vorba despre demersurile făcute de Antonie Marchescu însuși pentru reeditarea cărții sale, pe care o considera de perpetuă actualitate. Fără falsă modestie, el consemnează, la 19 februarie 1971, că „un exemplar din *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere* a ajuns într-o bibliotecă din Roma”, pentru ca, la 5 noiembrie 1971, să-i scrie confratelui timișorean: „La îndemnul unui vechi și bun prieten, am oferit FACLEI din Timișoara reeditarea cărții mele *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere* și mi s-a răspuns că se va pronunța asupra ei după lecturarea manuscrisului.” Având presimțiri nu tocmai bune, el adaugă: „În schimb, mi s-a propus reeditarea ei din altă parte, nu din Banat! În toamnă, fără să aștept răspunsul Faclei, cred că voi accepta oferta celor ce îmi cunosc lucrarea”.

Agasat de tergiversarea nemotivată, el revine asupra chestiunii în scrisoarea din 25 noiembrie 1972, în care constată, cu satisfacție, „identitatea noastră de apreciere a Faclei, cu îndelungatele ei *lecturări*”, ceea ce, mărturisește în continuare, „m-a determinat să-mi retrag, în cursul zilei de azi, oferta de reeditare a cărții mele. Regret că le-am trimis o copie a tuturor unităților grănicerești, de la Adriatica până în Bucovina. Sunt însă fericit că nu le-am trimis părți din istoria mineritului din Banat și altele, la care am trudit mulți ani, firește nu pentru lecturarea celor de la Facla.”

În sfârșit, la 25 decembrie 1972, el scrie sarcastic: „Retrăgându-mi oferta, Facla din capitala Banatului mi-a restituit exemplarul anexat la ofertă și, *horribile visu*, lecturat – sic? – fără ca cele peste 600 pagini ale volumului să fi fost tăiate”.

Am considerat util să evoc aceste eforturi ale autorului de a-și vedea lucrarea retipărită. Ele nu constituie, așa cum eventual s-ar putea crede, *istoria unui eșec*, ci, dimpotrivă, *istoria unei tenacități* specific grănicerești de a împlini un destin. Un destin desăvârșit astăzi grație domnului acad. Păun Ion Otiman, tot printr-o tenacitate specific grănicerească.

P. S. În scrisoarea din 19 februarie 1971, către același corespondent, Antoniu Marchescu notează:

„Istoriografia Banatului în limba română este cam săracă.

După Unire și până azi nu s-a făcut tot ce se putea face.

Am spus-o și unui academician, acum 3 – 4 ani.

Dvs.,, bănațenii, sunteți de vină, mi-a răspuns.

A avut dreptate!”

Las acest citat în seama colegilor istorici.

* * *

În urmă cu nu multe zile, inimosul Costa Roșu mi-a cerut să aștern câteva rânduri despre proaspăta sa carte dedicată istroromanilor. Ceea ce am făcut cu bucuria, cu plăcerea și cu pasiunea celui ce se lasă implicat în propria-i istorie.

Acum mă aflu în situația de a vorbi despre aceeași carte.

Nu sunt un politician, așa încât nu-mi pot permite să formulez, în momente diferite, opinii diferite, despre una și aceeași realitate. De aceea, vă rog să-mi permiteți să reproduc părerile mele abia așternute.

Istroromânii. Povestea unei populații străvechi care dispare. Album monografic este o carte-document, despre care nu se poate scrie la rece, chiar dacă nu aș fi înrudit cu cei despre care mi se spune povestea. Cu atât mai mult autorul principal, prietenul Costa Roșu, nu rămâne indiferent la ceea ce citește, vede și aude. Un sentimentalism crepuscular străbate paginile și imaginile însoțitoare, ajungând inevitabil și la cititor. Din această cauză, *poveste* este un cuvânt mult mai nimerit decât *istorie*, pentru a explica ce se dorește a fi și ce este cartea.

De-a lungul anilor, când relații oficiale, profesionale și prietenești cu colegii de la Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina și cu neobostitul său director s-au intensificat, nu o dată, sunând spre a discuta cu el, mi se spunea că "e plecat la istroromâni". Mi se spunea atât de des, încât am început să cred că acolo este a doua lui casă. Și, într-un fel, așa au și stat lucrurile, iar volumul de față le adeverește. Numai cel ce își contopește ființa cu cea a oamenilor despre care scrie îi poate evoca așa cum sunt ei în realitate.

Desigur, despre istoromânii noștri s-a scris mult și de mult, din aproape toate perspectivele posibile: lingvistică mai ales, dar și folclorică, etnografică, general culturală etc., de către savanți renumiți (pe care autorul îi cuprinde, cinstit, în bibliografie, împreună cu scrierilor lor), dar și de către alții, seduși emoțional de soarta unei etnii coborând spre apus. Textul propriu-zis al cărții este un studiu condensat la extrem, în care se reface istoria morlacilor, cum se mai numesc ei, și se oferă date prețioase despre tradițiile, obiceiurile și viața lor curentă, ajungându-se până la prezentul atât de dramatic sub calmul aparent al unei existențe de neocolit pentru supraviețuitori.

Mă gândesc că, dacă un număr cât mai mare de cercetători și-ar dedica, în parte, cinci ani din viață unei teme, așa cum a făcut Costa Roșu și echipa lui, științele umaniste românești ar trăi un progres pe care de mult timp îl merită.

10 iunie 1898. Vă spune ceva această dată? Este ziua în care a murit Tuone Udaina, ultimul vorbitor al limbii dalmate. Este data în care nu a murit doar un om, ci și o limbă și, odată cu ea, un popor. Căci limba este cartea de identitate a unui neam. Câtă vreme o vorbim înseamnă că încă mai suntem.